

Nekrológ

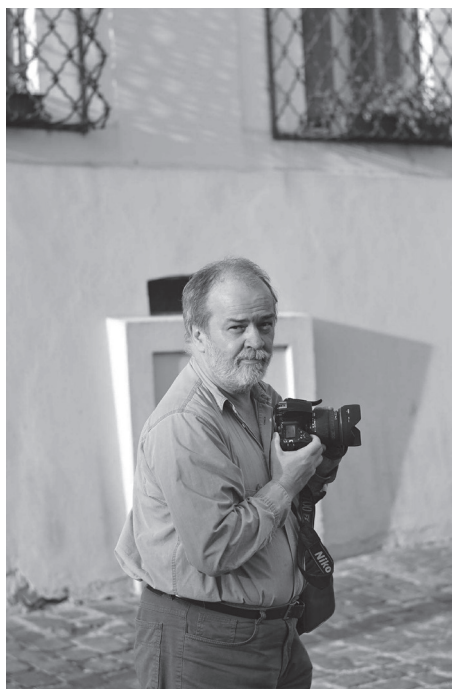
BEZECZKY GÁBOR (1955–2025)¹

Z. VARGA ZOLTÁN

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Irodalomtudományi Kutatóintézet
tudományos főmunkatárs

E-mail: z.varga.zoltan@htk.elte.hu

ORCID 0000 0001 6377 6058



■ „[N]yelvek és igazságok relativitását nem valahol magunkon kívül kell keresni. Ha ez így van, akkor megérthetjük, miért olyan rettenetesen nehéz koherens, egységes és következetes rendszert létrehozni.” Noha a többes szám első személy *A dialógus esélye* című, az ezredforduló magyar irodalomtudományának helyzetét taglaló esszéjében általában jelöli az irodalomtudósok közösségét, akik ismerték Bezeczky Gábort, tudják, kijelentése kiváltképp igaz saját gondolkodásmódjára. Irritálta a rendszeralkotás, mert irtózott a dogmatizmustól, de vonzották a beláthatatlan kutatási tervek és írói életművek. Halála után életművére tekintve különösen látszik ez. Könyveiben és tanulmányaiban a tudás nem képez ismeretet, amiből például vizsgázni lehetne, mint ahogy a mellette időről időre feltűnő fiatal kollégák sem tanítványként ragaszkodtak hozzá. Akik vonzódtak intellektusához, tudták, nem jár előnyökkel jobban lenni vele, ahogy írásait sem használható és alkalmazható igazságokért érdemes forgatni.

Életművében lapozgatva most tűnik csak fel a beszélgetésekben nyilvánvaló esszéista vénája. Válaszok és igazságok helyett kérdések sorjáznak egy-egy bonyolult elméleti probléma körüljárásakor, gondolatmeneteit konklúzió helyett gyakran zárja új, a már-már megfogalmazott következtetést ellenpontoszó szempont felvillanásával. Vitákban kivételes érzékkel talált rá egy-egy állítás érvényét megrogyasztó

¹ Fotó: Jan Froschhäuser.

ellenpéldákra, és ezt a képességét nemcsak mások, hanem saját maga ellen sem félt használni. Érdeklődésének egyik központja az irodalomelmélet volt, és pályájának érett szakasza egybeesett az irodalomelmélet honi nagy korszakával. Az angol-amerikai (irodalom)elméleti és (irodalom)kritikai iskolák szemléletformáló hatással voltak gondolkodására, de jól ismerte a strukturalizmust, s noha nem hangoztatta különösképpen, de a dekonstrukció is nyomot hagyott irodalomról, szövegről, értelmezésről kialakított képzein. Az irodalomelmélet klasszikus iskoláinak hatása, hogy különös fontosságot tulajdonított a nyelvészetnek és a nyelvelméleteknek az irodalom elméleti igényű megközelítésekor. Tudománytörténeti áttekintéseit olvasva szembeötlő a kontinentális és az angolszász gondolkodók dialógusának szentelt figyelem, s fogalmak, módszerek, elméleti megközelítések kialakulását tanulmányozva figyelembe vette a kultúra-, sőt társadalomtörténeti kontextusokat, olykor pedig kitért tudományos pályaképek összefüggésére elméleti felfedezésekkel vagy azok recepciójának sikerével, netán sikertelenségével. Nyelvészeti tájékozottsága, jártassága a szemantika kérdéseiben hozzájárult a metaforáról és a metaforaelméletekről írott tanulmányaihoz (Max Black, Paul Ricoeur és a *Helikon* „metafora”-száma), míg társasnyelvészeti olvasottságát narratológiai kérdések tárgyalása során kamatoztatta.

Elméleti munkássága szerencsés módon kapcsolódott össze irodalomtörténeti érdeklődésével, Krúdy Gyula írásművészetének tanulmányozásával. Már 1992-es kandidátusi értekezésében is a metafora elbeszélésszervező, illetve a nézőpontok és az ismétlődések kompozíciós funkcióit vizsgálta Krúdy Szindbád előtti elbeszéléseiben. Ebben a munkájában mutatott rá először a Krúdy-szöveguniverzum sajátos, az átjárhatóságra épülő poétikájára, mely egyszerre jelenik meg a „változatlan ismétlődésre” épült fikciós világ eseményeinek és szereplőinek fluid identitásában, illetve Krúdy publikálási szokásainak a zárt műalkotás fogalmát fenyegető gyakorlatában. E témát, vagyis a sokszorozódó és alakváltó szövegek újrakontextualizálásának jelentésmódosító hatását, később az elbeszélőciklus poétikáját a Szindbád-elbeszélések összefüggéseit vizsgáló emlékezetes tanulmányában gondolta tovább. Krúdy szövegiadási gyakorlatának kutatása, annak felmérése, hogy milyen poétikai következményekkel járt az ismétléseken, variációkon, egyes témáknak a publikálási lehetőségekhez igazodó alkalmi reciklálása, két nagyszabású vállalkozáshoz vezetett. Egyrészt társszerkesztője volt a Kalligram Kiadónál 2005-ben megindult *Krúdy Gyula Összegyűjtött művei* sorozatnak, és maga is számos kötetet rendezett sajtó alá, másrészt átfogó módon kezdte kutatni a századforduló magyarországi időszaki sajtóját. Lenyűgözte a századforduló Monarchiájának a napi sajtóban megpillantott pezsgő élete és sokszínűsége. Gyakran hangoztatta, hogy a korabeli napi sajtóban közölt, s jórészt máig ismeretlen szépirodalom szisztematikus irodalomtörténeti és irodalomszociológiai vizsgálata mennyire más távlatban láttathatná a modernség magyarországi történetét. E kutatási tervet nem csak a boldog jövő számára tartogatta. Egyedül látott a heroikus feladatnak, és évek munkájával kutatta Budapest századfordulós lakcím- és telefonjegyzékében szerkesztők és hírlapírók lakhelyeinek változását, bújta a Magyar Statisztikai Évkönyv kimutatásait, az írástudás földrajzi és

felekezeti eloszlását és annak változásait vizsgálva, forgatta Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái*t, böngészte az Arcanum bővülő sajtóarchívumát. Ezek a kutatások persze még kutatócsoportok számára is ambiciózus vállalkozások lettek volna. Utolsó, *Az eltűnt miniatűrök* címet viselő könyve ízelítőt ad az elvégzett munka eredményeiről.

Éles esze, szerénysége, melankolikus alkata, lelkesedése, szkepszise és iróniája miatt gyakran gondoltam arra, hogy a nyugatiak valószínűleg így képzelik el a közép-európai értelmiségit. Persze ő, Közép-Európából nézve nem tekintette magát közép-európai értelmiséginek, egyszerűen csak értelmiséginek. Egyszer Nagyszebenben két román kollégával elhatároztuk, hogy büszkén folyóiratot alapítunk *Acta Peripherica* címmel. Ő lett volna a főszerkesztő. Kiválóan ismerte az angol nyelvet és irodalmat, de ez nem járt azzal a gyakran megfigyelhető mellékhatással, hogy ettől kevésbé jól tudott és írt volna magyarul. Néhány angol nyelvű tanulmányát olvasva meglepődtem magyar és angol nyelvű szövegeinek stilisztikai és ritmikai kontinuitásán. Állítása szerint nem szeretett írni, de ez egyáltalán nem érződik szövegein. Egyéni, felismerhető módon írt, szövegeit fogalmi tisztaság jellemzi, a bennük tárgyalt bonyolult gondolatokat ritmusosan tagolják mondatai.

„Lábamon a síléc, hegytetőn állok, lenézek, de csak sódert és salakot látok” – zárta halálos betegségének felfedezését barátainak tudató levelét. Kevesen tudnák ennél szebben és bátrabban összefoglalni a haldoklás kínos, mégis elkerülhetetlen feladatát. Utolsó hónapjaira igaz a közhely: méltósággal viselte betegségét. Az utolsó pillanatig derűs, önironikus és érdeklődő maradt, barátai szívesen látogatták, családja odaadóan ápolta. Amikor azt tudakoltam tőle, sajnál-e munkát, amit nem végzett el, eseményt, amit már nem érhet meg, ismeretet, amit már nem szerezhetsz meg, határozott nemmel válaszolt. Megadatott neki, ami csak keveseknek, békében, szeretetben halt meg otthonában.